การพัฒนานักศึกษาให้มีคุณธรรมสู่สังคมไทย
THE STUDENT DEVELOPMENT IN ORDER TO HAVE MORALITY IN THAI SOCIETY

แม่ชีระเบียบ ถิรญาณี[๑]
Nun Rabiab Tirayanee

บทคัดย่อ

สภาพสังคมไทยปัจจุบัน กำลังอยู่ในสภาพที่มุ่งเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมแบบทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อมของครอบครัวจากครอบครัวที่อบอุ่นกลายเป็นครอบครัวเดี่ยวสำหรับสังคมไทย ปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชนทุกฝ่ายจะต้องร่วมมือกันปรับปรุงแก้ไขให้ถูกหลักการและวิธีการให้ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตของสังคมไทยปัจจุบันศีลธรรมของคนตกต่ำ ความรุนแรงเกิดขึ้น นำมาซึ่งปัญหายาเสพติดและปัญหา อาญากรรมและความรุนแรงทางเพศทวีความรุนแรงขึ้นทุกวัน ซึ่งเมืองไทยเป็นเมืองพุทธแต่กลับมีสถิติการฆ่ากันตายสูงถึงกับติดอันดับ ๒ ของโลก จากการรายงานปัญหาอาญากรรมโลก ส่วนหนึ่งล้วนมาจากสิ่งมึนเมาเพราะฉะนั้นจะเห็นว่าปัญหาคุณธรรมเสื่อมโทรมเป็นปัญหาหนึ่งของสังคมไทย ที่หลาย ๆ ฝ่ายต้องร่วมกันแก้ปัญหาและพัฒนาแนวทางการส่งเสริมจริยธรรมสู่สังคมไทย

คำสำคัญ : การพัฒนา, นักศึกษา, คุณธรรม, สังคมไทย

---

[๑] วิทยาลัยอาชีวศึกษาจุลมณีศรีสะเกษ ตำบลดูน อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ

ABSTRACT

The Thai society conditious in present time have been emphasizing the industrial, economic, political, social and cultural development. Environmental issues and the family environment from the family to become a single family for Thailand. The problem with children and youth. all parties must work together to amend the principles and procedures which conform to the lifestyle of Thailand. Current moral decline of the people violence occurs bring drug problems and criminal action and sexual violence deteriorating daily which Thailand is a Buddhist country, but statistics are killing each other to the death of up to No. 2 in the world by the World Dental criminal troubleshooting some comes from alcohol. Thercfore, it is evident that the moral degradation is one of Thai society that every part must solve problems and develop together guidelines to promote ethical sharp Thailand.

Key words : The development; University Student; Morality; Thai Society

บทนำ

ปัจจุบันได้มีแหล่งมั่วสุมของวัยรุ่นทั้งชายและหญิงเกิดขึ้นตามสถานที่ต่าง ๆ ในประเทศและกรุงเทพมหานครและขยายตัวไปยังภูมิภาคต่างๆ ต่อเนื่องตลอดเวลาโดยเฉพาะการแพร่ระบาดของแฟชั่นเสื้อผ้าวัยรุ่นอาทิชุดสายเดี่ยวเกาะอกกระโปรงสั้นขณะเดียวกันก็เกิดมีแหล่งมั่วสุมของเยาวชนที่นัดพบกันเพื่อดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์มั่วสุมยาเสพติดประเภทยาอียาบ้าแม้กระทั่งการซื้อขายหนังสือวีดีโอวีซีดีลามกรวมทั้งการขายบริการทางเพศจนติดเชื้อเอดส์ โดยพบว่าการมีเพศสัมพันธ์ของเยาวชนหญิงเริ่มตั้งแต่อายุ ๑๓ ปีส่วนชายเริ่มตั้งแต่อายุ ๑๖ ปี ซึ่งปัญหาทั้งหมดของเยาวชนนั้นยากเกินกว่าหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งจะรับผิดชอบได้เพียงหน่วยงานเดียวการดำเนินการแก้ไขต้องเป็นยุทธศาสตร์เชิงบูรณาการโดยจะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง[๒]

อาจกล่าวได้ว่ามีสาเหตุมาจากการพัฒนาที่ขาดความสมดุลระหว่างการพัฒนาด้านวัตถุกับการพัฒนาด้านจิตใจเป็นผลให้เด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมซึ่งก่อให้เกิดปัญหาของสังคม อันแสดงให้เห็น

---

[๒] เสรี วงษ์มณฑา. **คณะอนุกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ**, ๒๕๔๔), หน้า๑๙.

ถึงความเสื่อมโทรมด้านคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนมีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นและในภาวะปัจจุบันที่มีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสูงเป็นโลกที่ไร้พรมแดนมีการสื่อสารความรู้และข้อมูลข่าวสารอย่างไร้ขีดจำกัดจึงอาจทำให้มี การแพร่กระจายปัญหาไปได้ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศทั้งในเมืองใหญ่และในชนบท ได้ตลอดเวลาจากปัญหาดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนยังมีปัญหาที่ทำให้ไม่สามารถพัฒนาเยาวชนของชาติส่วนหนึ่งให้บรรลุตามความ มุ่งหมายและหลักการของการจัดการศึกษาที่ต้องการให้เด็กมีคุณธรรมจริยธรรมได้

การพัฒนาคุณภาพชีวิตเยาวชนให้มีคุณภาพนั้นสถาบันการศึกษามีความสำคัญและ มีส่วนรับผิดชอบในการเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้แก่เยาวชนและพลเมืองในชาติเป็นอันมากดังที่อานันท์ ปันยารชุน ได้กล่าวไว้ว่า “การที่จะพัฒนาพลเมืองของประเทศให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพนั้นสิ่งสำคัญที่สุดก็คือการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพเพราะการศึกษาเป็นหัวใจของการพัฒนาประเทศทั้งนี้เพราะความเจริญที่ปรากฏทั้งในด้านวัตถุและด้านคุณธรรมจริยธรรมในจิตใจของคนนั้นเป็นผลสะท้อนให้เห็นถึงคุณภาพของคนในสังคมอันเกิดจากการอบรมบ่มนิสัยมาจากครอบครัวสถาบันการศึกษาตลอดจนได้รับกระบวนการขัดเกลาและปรากฏการณ์ทางสังคมที่ดี” ดังนั้นการจัดการศึกษาอบรมเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนให้เป็นคนดี มีคุณธรรมจริยธรรมก็ยิ่งมีความสำคัญมากยิ่งขึ้นสำหรับการพัฒนาประเทศสู่เป้าหมายในอนาคต[๓]

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น เป็นปัญหาเร่งด่วน ที่ผู้บริหารประเทศจะต้องหันกลับมามองถึงปัญหาสังคมไทย ที่เกิดขึ้นจากเยาวชนที่ก่อปัญหาต่าง ๆ เพราะเน้นการพัฒนาความเจริญด้านวัตถุแต่ให้ความสำคัญเรื่องคุณธรรมกับเยาวชนน้อยเกินไป ควรรีบแก้ไขก่อนปัญหาจะลุกลามเยาวชนที่กำลังศึกษาอยู่ตามสถานบันการศึกษาต่าง ๆ ไปมากกว่านี้

ความหมายของคุณธรรม

คุณธรรมเป็นสิ่งที่บุคคลควรประพฤติ เพื่อให้เกิดประโยชน์ หรือหลักธรรมชาติที่ควรประพฤติเพื่อเอื้ออำนวยประโยชน์แก่ตนและผู้อื่น เป็นการประพฤติที่ดีงามของมนุษย์เราเพื่อให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในสังคมและคุณธรรม หมายถึง หลักของความดี ความงาม ความถูกต้อง ซึ่งจะแสดงออกมาโดยการกระทำทางกาย วาจา และจิตใจ ของแต่ละบุคคล ซึ่งเป็นหลักประจำใจในการประพฤติปฏิบัติจนเกิดเป็นนิสัยเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ต่อตนเองผู้อื่นและสังคม

---

[๓] อานันท์ ปันยารชุน, **การศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการพัฒนาการศึกษาอบรมและเลี้ยงดูเด็ก, ๒๕๓๕), หน้า ๑.

พระพุทธทาสภิกขุ ให้ความหมายของคุณธรรมไว้ว่า คุณธรรม หมายถึง คุณงามความดี โดยเฉพาะครูจะสำเร็จประโยชน์ต่อนักเรียนได้จริงนี้ เราต้องมีองค์ ๓ เป็นอย่างน้อย[๔] คือ

๑. ครูดี คือ มีครูซึ่งเป็นผู้มีคุณลักษณะสมบูรณ์พร้อมทั้งด้านความรู้ และความประพฤติ เหมาะสมต่อการเป็นผู้สอนคนให้เป็นคนดี มีความรู้ได้แท้จริง

๒. ครูดี มีวิธีการสอนดี คือ เป็นผู้ที่สามารถสอนหรือพัฒนานักเรียนให้มีคุณลักษณะแห่งความเป็นพลเมืองดีตามที่สังคมต้องการ

๓. ครูดี ต้องจัดการสิ่งแวดล้อมดี คือ จัดหรือพัฒนาสิ่งทั้งปวงที่นักเรียนจะเรียนรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสจากทางด้านกายและใจให้มีคุณลักษณะเอื้อต่อการพัฒนาให้นักเรียนเป็นผู้มีความประพฤติดี

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ให้ความหมายของคุณธรรมไว้ว่า คุณธรรม หมายถึง การดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่ การยังชีวิตให้เป็นไป การครองชีวิต การใช้ชีวิต การเคลื่อนไหวของชีวิตทุกแง่ทุกด้านทุกระดับ ทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ จริยธรรมที่จะพูดต่อไปขอทำความเข้าใจกันก่อนว่าจะใช้ ในความหมายที่กว้างอย่างนี้ แม้แต่การปฏิบัติกรรมฐาน เจริญสมาธิ บำเพ็ญสมถะ เจริญวิปัสสนาก็รวมอยู่ในคำว่า คุณธรรม[๕]

พุทธทาสภิกขุ ให้ความหมายของคุณธรรมไว้ว่า คุณธรรม หมายถึง คุณสมบัติฝ่ายดีโดยส่วนเดียว เป็นที่ตั้งหรือเป็นประโยชน์แก่สันติภาพและสันติสุขจึงเป็นที่ต้องการของมนุษย์ คุณธรรมเป็นสิ่งที่ต้องอบรมโดยเฉพาะเพื่อให้เกิดขึ้นเหมาะสมกับที่เราต้องการ[๖]

พจนานุกรม ให้ความหมายคุณธรรมไว้ว่า คุณธรรม หมายถึง คุณธรรมความมีงาม ที่มีอยู่ในตัวบุคคลโดยความหมาย ๒ นัย[๗] คือ

๑. โดยนัยที่เป็นภาวะทางจิตนั้น คุณธรรมแปลว่าความคิดที่ว่าบางพฤติกรรม เป็นสิ่งที่ถูกต้องที่ควรทำและเป็นที่ยอมรับ และบางพฤติกรรมเป็นสิ่งที่ผิดหรือเลว ทั้งนี้เป็นไป ทั้งโดยความคิดเห็นของ

---

[๔] พระพุทธทาสภิกขุ, **คุณธรรมสำหรับประชาชน.** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมศาสนา, ๒๕๐๕), หน้า ๑๙๙.

[๕] พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๒๘), หน้า ๓๔.

[๖] พุทธทาสภิกขุ, **คุณธรรมสำหรับครู,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๗), หน้า ๙๐.

[๗] พจนานุกรม, อ้างถึงในพระนิยม ชุตินฺธโร: “ศึกษาบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารครูและผู้ปกครองกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนากรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** (สาขาวิชาการบริหารการศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๒, หน้า ๑๑.

แต่ละบุคคลและแต่ละสังคม นอกจากนี้คุณธรรมยังเป็นคุณภาพหรือสถานะในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง ควรทำและยอมรับได้

๒. คุณธรรมเป็นระบบลักษณะการประพฤติและคุณค่าที่เกี่ยวพันกับพฤติกรรม ของคนส่วนใหญ่ซึ่งโดยทั่วไปแล้วเป็นที่ยอมรับกันในสังคมหรือเฉพาะกลุ่มคนคุณธรรม ตามรูปศัพท์แปลว่า สภาพของคุณงามความดี

วิทวัฒน์ ขัตติยะมาน ให้ความหมายคุณธรรมไว้ว่า คุณธรรม หมายถึง เป็นสิ่งที่ดีงาม ที่อยู่ในจิตใจของมนุษย์ ซึ่งจะแสดงออกมาโดยการกระทำทางกาย และวาจา ที่เป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข ได้สรุปหลักธรรมทางศาสนาและคุณธรรม ประกอบด้วยคุณสมบัติที่เป็นความดีงาม ความถูกต้อง ซึ่งมีอยู่ภายในจิตใจบุคคล ทำให้บุคคลนั้นพร้อมที่จะกระทำสิ่งต่าง ๆ อันจะเป็นประโยชน์ต่อตนเองโดยไม่เบียดเบียนผู้อื่น หรือทำประโยชน์ให้ผู้อื่น โดยไม่เบียดเบียนตนเอง หรือกระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ดังนั้น ครูที่ประกอบด้วยคุณธรรมย่อมเป็นครูที่มีความเหมาะสมสำหรับความเป็นครู เป็นผู้ที่สมควรได้รับการยกย่องจากสังคมโดยทั่วไป ครูจึงควรนำหลักธรรมทางศาสนาและคุณธรรมที่ได้ศึกษาไปแล้วไปปฏิบัติเพื่อส่งเสริม ป้องกัน แก้ไขและพัฒนาบุคลิกภาพและจรรยาบรรณครูของตนเองต่อไป[๘]

สาโรช บัวศรี ให้ความหมายคุณธรรมไว้ว่า คุณธรรม หมายถึงหลักความประพฤติที่อบรมกริยาและปลูกฝังลักษณะนิสัย ให้อยู่ในครรลองของคุณธรรมหรือศีลธรรม คุณค่าทางจริยธรรมชี้ให้เห็นความเจริญงอกงามในการดำรงชีวิตอย่างมีระเบียบแบบแผนตามวัฒนธรรมของบุคคลที่มีลักษณะทางจิตใจที่ดีงาม อยู่ในสภาพแวดล้อมที่โน้มนำให้บุคคลมุ่งกระทำความดี ละเว้นความชั่วมีแนวทางความประพฤติอยู่ในเรื่องของความดี ความถูกต้อง ความควรในการปฏิบัติตนเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างสงบเรียบร้อยและเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น มีคุณธรรมและ มโนธรรมที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดี โดยมีสำนึกที่จะใช้สิทธิและหน้าที่ของตนตามค่านิยมที่พึงประสงค์[๙]

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ ให้ความหมายคุณธรรมไว้ว่า คุณธรรม หมายถึง สมบัติหรือความ สามารถที่มีอยู่ภายในตัวนักเรียนภายใต้จิตสำนึกของแต่ละบุคคล[๑๐]

---

[๘] วิทวัฒน์ ขัตติยะมาน, **เอกสารประกอบการสอนวิชาคุณลักษณะและจรรยาบรรณครู,** (ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๙), หน้า ๑๑๑ - ๑๑๒.

[๙] สาโรช บัวศรี, **ปรัชญาการศึกษาไทย.** (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒.

[๑๐] ไพฑูรย์ สินลารัตน์, **ความรู้คู่คุณธรรม,** พิมพ์ครั้งที่ ๓ , (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๗๘.

บุญมี แท่นแก้ว ได้สรุปความหมายถึง คุณธรรม ไว้ว่า หมายถึงสิ่งที่พึงประสงค์สุดท้ายของบุคคลและสังคม จะเข้าถึงได้ต้องมีความรู้ดี ความรู้ถูกต้อง เพราะความรู้ดี ความรู้ถูกต้องจะสามารถปลูกฝังนิสัยที่ดีได้[๑๑]

สรุปได้ว่า คุณธรรม คือ ความประพฤติอันพึงปฏิบัติของบุคคลโดยมีค่านิยมทางศีลธรรมและคุณธรรมที่สังคมยอมรับเป็นปทัสถานในการวัด บุคคลที่กระทำก็เกิดความพอใจ ในการกระทำของตนเอง ซึ่งแสดงออกถึงคุณงามความดี เพื่อบรรลุสภาพชีวิตอันทรงคุณค่าที่พึงประสงค์และเพื่อความสงบสุขของสังคม

องค์ประกอบของคุณธรรม

กรมวิชาการ[๑๒] ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของคุณธรรมและได้มีผู้จำแนกออกเป็นหลายลักษณะต่างๆ ทางคุณธรรมไว้ ๓ ประการ ดังนี้

๑.ส่วนประกอบทางด้านความรู้ (Moral Reasoning) คือ ความเข้าใจในเหตุผลของความถูกต้องดีงาม สามารถตัดสินแยกความถูกต้องออกจากความไม่ถูกต้องได้โดยการคิด

๒. ส่วนประกอบทางด้านอารมณ์ความรู้สึก (Moral Attitude and Belief) คือ ความพึงพอใจ ศรัทธา เลื่อมใส เกิดความนิยมยินดีที่จะนำคุณธรรมมาเป็นแนวประพฤติปฏิบัติ

๓. ส่วนประกอบทางด้านพฤติกรรมแสดงออก (Moral Conduct) คือ พฤติกรรม การกระทำที่บุคคลตัดสินใจจะกระทำถูกหรือผิดในสถานการณ์แวดล้อมต่างๆ

ดวงเดือน พันธุมนาวิน กล่าวว่า องค์ประกอบของคุณธรรมไว้ ๔ ประการ[๑๓] ดังนี้

๑. ความรู้เชิงคุณธรรม หมายถึง การมีความรู้เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ทางสังคม หลักธรรมคำสั่งสอนของศาสนาและค่านิยม เพื่อที่จะยึดถือว่าการกระทำชนิดใดควรกระทำและการกระทำชนิดใดควรงดเว้น ลักษณะพฤติกรรมประเภทใดเหมาะสมและไม่เหมาะสม มากน้อยเพียงใด ความรู้เชิงคุณธรรมนี้จะขึ้นอยู่กับอายุ ระดับการศึกษา และพัฒนาการทางสติปัญญาของคนด้วย

๒. ทัศนคติเชิงคุณธรรม หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อเหตุการณ์ สถานการณ์ต่าง ๆ ที่ประสบอยู่ว่าชอบหรือไม่ชอบลักษณะนั้น ๆ ทัศนคติจะรวมเอาความรู้เชิงคุณธรรมเข้าไปด้วย

---

[๑๑] บุญมี แท่นแก้ว. **จริยศาสตร์,** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๕๐.

[๑๒] กรมวิชาการ, **การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมสำหรับนักเรียน.** (กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๕), หน้า ๓.

[๑๓] ดวงเดือน พันธุมนาวิน, **พฤติกรรมศาสตร์ และจิตวิทยาภาษา.** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๔), หน้า ๒ - ๓.

๓. เหตุผลเชิงคุณธรรม หมายถึง ความคิดเบื้องหลังในการตัดสินใจกระทำหรือไม่กระทำอย่างใดอย่างหนึ่งในสถานการณ์ที่ประสบอยู่ ซึ่งการที่บุคคลตัดสินใจกระทำอย่างเดียวกันอาจมีเหตุผลในระดับที่แตกต่างกันได้

๔. พฤติกรรมเชิงคุณธรรม หมายถึง การแสดงออกของบุคคลในสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งจะบอกได้วัดได้ว่าพฤติกรรมนั้นถูกต้องเหมาะสม หรือฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมของสังคมหรือไม่

ประภาศรี สีหอำไพ กล่าวว่า องค์ประกอบของคุณธรรมเป็นเครื่องกำหนดหลักปฏิบัติในการดำรงชีวิตให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบเรียบร้อย มีองค์ประกอบ ๓ ประการ[๑๔] ดังนี้

๑. ระเบียบวินัย (Discipline) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่ง สังคมที่ขาดกฎเกณฑ์ทุกคนสามารถทำทุกอย่างได้ตามอำเภอใจ ย่อมเดือดร้อนระส่ำระสาย ขาดผู้นำผู้ตามขาดระบบ ที่กระชับความเข้าใจเป็นแบบแผนให้ยึดถือปฏิบัติ การหย่อนระเบียบวินัยให้เกิดการละเมิดสิทธิและหน้าที่ตามบทบาทของแต่ละบุคคล ชาติใดไร้ระเบียบวินัยย่อมยากที่จะพัฒนาไปได้ทัดเทียมชาติอื่น จึงควรประพฤติตามจารีตประเพณีของสังคม

๒. สังคม (Society) การรวมกลุ่มกันประกอบกิจกรรมอย่างมีระเบียบแบบแผนก่อให้เกิดขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม มีวัฒนธรรมอันเป็นความมีระเบียบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน

๓. อิสระเสรี (Autonomy) ความมีสำนึกในมโนธรรมที่พัฒนาเป็นลำดับก่อให้เกิดความอิสระสามารถดำรงชีวิตตามสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการศึกษาและประสบการณ์ในชีวิต มีความสุขอยู่ในระเบียบวินัยและสังคมของตน เป็นค่านิยมสูงสุดที่คนได้รับการขัดเกลาแล้วสามารถบำเพ็ญตนตามเสรีภาพเฉพาะตนได้อย่างอิสระ สามารถปกครองตนเองและชักนำตนเองให้อยู่ในทำนองคลองธรรม สามารถปกครองตนเองได้

เมื่อกล่าวถึงองค์ประกอบคุณธรรม หมายถึง ความมีระเบียบวินัยและความรับผิดชอบการตัดสินใจในการกระทำ ซึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ และสังคมสิ่งแวดล้อม ก็เป็นองค์ประกอบของคุณธรรมด้วย เพราะสิ่งแวดล้อมเหล่านี้มีผลต่อการตัดสินใจการกระทำและการดำรงชีวิตในสังคมทุกคนจะมีคุณธรรม เพียงแต่ไม่ได้รับการพัฒนาให้คุณธรรมเจริญ จึงมีผลต่อการกระทำด้วย

---

[๑๔] ประภาศรี สีหอำไพ, **พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม,** พิมพ์ครั้งที่ ๓. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๔๔๓), หน้า ๔๘.

หลักการและวิธีการพัฒนาคุณธรรม

สังคมแห่งการเปลี่ยนแปลงมีผลกระทบต่อการพัฒนาคุณธรรม เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันสังคมให้เกิดความสงบสุข และร่มเย็น ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นกับเยาวชนไทย ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากความอ่อนแอทางสังคมและครอบครัว จึงส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตเยาวชนและการพัฒนาประเทศชาติ

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)[๑๕] ได้กล่าวว่า ลักษณะทฤษฎีเช่นนี้ว่าบทบาทของการศึกษา คือ การพัฒนาทางด้านจิตใจเพื่อเสริมสร้างกำลังคนที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพตามที่ระบบเศรษฐกิจและสังคมต้องการ ปัจจัยที่สำคัญที่สุดคือการศึกษาเพื่ออบรมฝึกฝนการนำสติปัญญาไปใช้เป็นประโยชน์แก่กล้ายิ่งขึ้น พยายามแสวงหาจุดมุ่งหมายให้แก่ชีวิต คือ ความเป็นอยู่อย่างดีที่สุด หรือการมีอิสรภาพ การศึกษาจึงเป็นกิจกรรมของชีวิต โดยชีวิต เพื่อชีวิต เป็นความสามารถเพื่อปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมและรู้จักเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน

ประภาศรี สีหอำไพ[๑๖] ได้กล่าวถึง การพัฒนาคุณธรรมของมนุษย์มีการพัฒนาเป็นลำดับจากวัยทารกจนถึงตลอดชีวิตต้นกำเนิดของแหล่งที่ก่อให้เกิดการพัฒนาทางคุณธรรมมาจากอิทธิพลของสังคมและพันธุกรรมคำว่า สังคม ในที่นี้คือ สิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็กทั้งที่เป็นบุคคล และสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติอื่น ๆ คือ ความสามารถในการรู้คิด และพัฒนาขึ้นตามลำดับขั้นอายุ วุฒิภาวะหรือประสบการณ์และการพัฒนามีลักษณะที่สำคัญแบ่งเป็น ๓ แนวทางใหญ่ คือ

๑. ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic Theory) ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของ ฟรอยด์ (Freud) เชื่อว่า คุณธรรมกับมโนธรรม เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มนุษย์อยู่ในสังคมกลุ่มใด ก็จะเรียนรู้ความผิดชอบชั่วดีจากสิ่งแวดล้อมในสังคมนั้น จนมีลักษณะพิเศษของแต่ละสังคม ที่เรียกว่าเอกลักษณ์เป็นกฎเกณฑ์ให้ประพฤติปฏิบัติตามข้อกำหนดโดยอัตโนมัติ คนที่ทำชั่วแล้วรู้สึกสำนึกเกิดหิริโอตตัปปะละอายใจตนเองถือว่าได้รับการลงโทษด้วยตนเองเมื่อสำนึกแล้ว พึงละเว้นไม่ปฏิบัติอีกโดยไม่ต้องมีสิ่งควบคุมจากภายนอก เป็นการสร้างมโนธรรมขึ้นมาโดย ไม่จำเป็นต้องสนใจองค์ประกอบของลำดับขั้นพัฒนาการทางคุณธรรม

๒. ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) เป็นกระบวนการสังคมประกิตโดยการซึมซาบ กฎ เกณฑ์ต่าง ๆ จากสังคมที่เติบโตมา รับเอาหลักการเรียนรู้เชื่อมโยงกับหลักการเสริมแรง และการทดแทนสิ่งเร้า รับแนวคิดของทฤษฎีจิตวิเคราะห์เป็นรูปแบบ โดยยึดถือว่าการเรียนรู้ คือ การสังเกตเลียนแบบจากผู้ใกล้ชิดเพื่อแรงจูงใจ คือ เป็นที่รักที่ยอมรับในกลุ่มพวกเดียวกับกลุ่มต้นแบบเพื่อเป็นพวกเดียวกัน

---

[๑๕] พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๗๑.

[๑๖] ประภาศรี สีหอำไพ, **พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม,** หน้า ๒๙ - ๓๗.

๓. ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา (Cognitive Theory) แนวคิดของนักจิตวิทยากลุ่มนี้เห็นว่า คุณธรรมเกิดจากแรงจูงใจในการปฏิบัติตนสัมพันธ์กับสังคม การพัฒนาคุณธรรมจึงต้องมีการพิจารณาเหตุผลเชิงคุณธรรมตามระดับสติปัญญาของแต่ละบุคคล ซึ่งมีวุฒิภาวะสูงขึ้นการรับรู้คุณธรรมก็พัฒนาขึ้นตามลำดับ

กล่าวถึงการพัฒนาการทางคุณธรรมของเด็ก และมีความคิดว่าพัฒนาการทางคุณธรรมของมนุษย์นั้นขึ้นอยู่กับความฉลาดในการที่จะรับรู้เกณฑ์และลักษณะต่าง ๆ ทางสังคม ดังนั้นพัฒนาการทางคุณธรรมของบุคคลจึงขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลนั้น ๆ และได้แบ่งชั้นของมนุษย์ออกเป็น ๓ ขั้น คือ

๑. ขั้นก่อนคุณธรรม (ตั้งแต่แรกเกิดจนถึง ๒ ปี) ยังไม่เกิดคุณธรรม แต่สามารถเรียนรู้จากประสาทสัมผัสและมีพัฒนาการทางสติปัญญาในขั้นต้น

๒. ขั้นเชื่อฟังคำสั่ง (อายุ ๒ -๘ ปี) เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ มีการคิดก่อนปฏิบัติการตามคำสั่ง ซึ่งในขณะแรกเริ่มจะไม่คำนึงถึงเหตุผลของคำสั่งนั้น

๓. ขั้นยึดหลักแห่งตน (อายุ ๘ - ๑๐ ปี) เกิดหลักความคิดพัฒนาการทางสติปัญญาสูงขึ้นตามประสบการณ์ทางสังคม คลายความเกรงกลัวอำนาจภายนอก เริ่มมีความคิดเป็นตัวของตัวเอง

เพียเจต์ ได้กล่าวถึง จุดประสงค์หลักการพัฒนาคุณธรรมไว้ว่า คือ การสำรวจธรรมชาติในการตัดสินคุณธรรมของเด็กได้ทำวิจัยในเจนีวาโดยศึกษาเด็กเป็นรายบุคคลในเรื่องต่อไปนี้[๑๗]

๑. เจตคติของเด็กที่มีต่อกฎ

๒. การตัดสินของเด็กเกี่ยวกับความถูกต้องและความผิด

๓. การประเมินค่าความยุติธรรมในการตัดสิน

โคลเบอร์ก ได้ศึกษาพัฒนาการทางคุณธรรมตามแนวของเพียเจต์ และได้แบ่งระดับของคุณธรรมออกเป็นขั้นพัฒนาการทางคุณธรรมได้ ๖ ขั้น ดังนี้

๑. การเชื่อฟังและการลงโทษ พิจารณาในด้านประเด็นของการถือเอาอัตราของตัวเองเป็นใหญ่

๒. การแสวงหารางวัล เป็นเป้าหมายตามลักษณะเฉพาะรายบุคคล และการแลกเปลี่ยนกันอย่างเสมอภาคที่ตกลงกัน เพื่อจะยอมรับความคิดเห็นของกันและกันในสังคมเพื่อแสวงหารางวัล

๓. การทำความเห็นชอบของผู้อื่น ความสัมพันธ์และการทำตามรูปแบบตามที่ผู้อื่นเห็นชอบเป็นการแลกเปลี่ยนกันในความคาดหวัง การติดต่อประสานงานและความศรัทธายึดมั่นไว้วางใจต่อผู้อื่นโดยการปฏิบัติที่ดีงามต่อกันตามบทบาทและหน้าที่ของตน

---

[๑๗] เพียเจต์ อ้างใน ประภาศรี สีหอำไพ, **พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม,** หน้า ๓๐ - ๓๕.

๔. การทำตามหน้าที่ในสังคม ระบบสังคมและความมีสติรับผิดชอบที่จะให้มีการดำเนินการตามหน้าที่ที่ตนกระทำในสังคมนั้น เพื่อรักษาระเบียบทางสังคมทำหน้าที่ของสังคม จึงต้องรักษาสถาบันให้ดำเนินไปอย่างราบรื่นโดยส่วนรวม

๕. การทำตามกฎเกณฑ์และข้อสัญญา สิทธิพื้นฐานและพันธสัญญาทางสังคม ที่จะใช้กับประชาชนโดยส่วนรวม จะต้องยึดถือค่านิยมซึ่งมีมากมายแตกต่างกันไป รวมทั้งความคิดเห็นซึ่งมีอยู่เฉพาะกลุ่ม นำมารวมกันเป็นพันธสัญญาของสังคมร่วมกัน

๖. การยึดในมโนธรรมตามหลักสากล หลักคุณธรรมสากลถือเป็นการแนะแนวทางให้มนุษยชาติกระทำตามข้อกำหนดของสังคมพื้นฐานของแต่ละแห่งโดยภาพกว้างและลึก การถือเอาความเคารพนับถือในบุคคลอื่นเป็นจุดหมายมิใช่เป็นวิธีการ ความยุติธรรมคือสัจธรรม ไม่ขึ้นกับวัฒนธรรมเฉพาะแห่งหรือสังคมใดสังคมหนึ่งเท่านั้นและโคลเบอร์ก เปิดเผยให้เห็นถึงเรื่องที่สำคัญต่อไปอีกว่า ๑) หลักคุณธรรม เป็นข้อปฏิบัติหรือแนวทางเมื่อต้องเผชิญกับทางเลือก ในคุณธรรมหลายทาง และการปฏิบัติคุณธรรมต่าง ๆ ๒) การตัดสินที่เป็นมาตรฐานจนยึดเป็นกฎเกณฑ์ในการแก้ปัญหาขัดแย้งต่าง ๆ ได้ตามความต้องการ หลักคุณธรรมจึงต้องเป็นไปตามหลักสากลและเป็นค่านิยมที่ได้รับการยอมรับนับถือโดยทั่วไป

สรุปจากทฤษฎีและแนวคิดต่าง ๆ ได้ว่า พัฒนาการทางคุณธรรมของบุคคลได้รับอิทธิพลมาจากสังคมเป็นส่วนใหญ่ บุคคลที่เกิดมาในแต่ละสังคมจะต้องเรียนรู้และยอมรับกฎเกณฑ์ จารีตประเพณีในสังคมของตน จะก่อให้เกิดความสุขและเป็นที่ยอมรับของสังคม

หลักการพัฒนาคุณธรรมนักศึกษา

บรรยากาศและสภาพแวดล้อมทางกายภาพของสถานศึกษามีผลต่อการจัดบรรยากาศด้านอื่น ๆ รวมถึงทำให้บรรยากาศของสถานศึกษาน่าอยู่น่าเรียน ก่อให้เกิดความรัก ความผูกพันธ์ เกิดการเรียนรู้ และประสบการณ์ตรงแก่บุคลากร ดังนั้นการจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมทางกายภาพของสถานศึกษาเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่สถานศึกษา ไม่ควรละเลย การประเมินการจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมทางกายภาพของสถานศึกษานั้น สามารถพิจารณาได้จากความร่มรื่น ความสดชื่น ความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อย สะดวกสบาย ปลอดภัย ส่งผลให้เกิดความริเริ่มสร้างสรรค์ เสริมสร้างความมีชีวิตชีวา เหมาะสม คุ้มค่าและเกิดประโยชน์ [๑๘]

---

[๑๘] พระดาว วิชิตมาโร (ไชยมุงคุณ), “ความพึงพอใจของนักศึกษาต่อสภาพแวดล้อมคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** (สาขาวิชาการบริหารการศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๒๘.

๑. ด้านสภาพแวดล้อมทางบ้าน

ตามหลักการแนวคิดและทฤษฎีด้านการบริหารการศึกษาได้ให้ความสนใจและตระหนักถึงความสำคัญเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของสถานศึกษาที่จะต้องส่งเสริมหรือจัดให้ดีขึ้น เพื่อทำให้สถานศึกษามีบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่ดี จะส่งผลให้บุคลากรในสถานศึกษาเกิดความรู้สึกพึงพอใจ ภูมิใจ อบอุ่นใจ สบายใจ อยากมีส่วนร่วมกันอย่างเต็มที่และมีความสุข การจัดแบ่งของประเภทบรรยากาศในสถานศึกษาได้มีการใช้เกณฑ์หรือเงื่อนไขในการจัดแบ่งต่าง ๆ กัน ดังนี้ [๑๙]

สุพัตรา สุภาพ ได้กล่าวถึง สภาพทางบ้าน ถ้าเป็นบ้านที่มีความรัก ความอบอุ่น เข้าใจเด็ก เสริมสร้างบุคลิกภาพที่ดีที่พอเหมาะพอควรแก่เด็ก เด็กจะมีสุขภาพจิตที่ดีเข้ากับเพื่อน ๆ ได้[๒๐]

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ได้กล่าวถึง การศึกษาโดยครอบครัวหรือการศึกษาบ้านเรือนในสังคมไทยต้องสะท้อนถึงลักษณะสำคัญที่เป็นเสมือนนิยามของตนดังนี้[๒๑]

๑. เป็นการศึกษาที่พ่อแม่ส่งเสริมหรือผู้ปกครองเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรง เป็นผู้จัดการศึกษาเองทั้งหมดหรือมอบให้ผู้วิจัยการศึกษาให้ภายใต้การอำนวยการของครบครัว

๒. สาระและกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่จัดขึ้น เป็นไปในแนวทางตอบสนองต่อปรัชญา ทัศนะ ความเชื่อ ความสนใจ ความต้องการหรือปัญหาของแต่ละครอบครัวเป็นนวัตกรรมการศึกษาที่มีความแตกต่างหลากหลายกันไปและแตกต่างจากการศึกษาในแบบแผนอย่างเดิม

๓. ความสำเร็จของการศึกษา มุ่งไปที่การพัฒนาศักยภาพของเด็กเป็นรายบุคคลให้สอดคล้องตรงกับธรรมชาติความถนัดหรือความสนใจที่มีอยู่ จึงเป็นหน่วยการศึกษาขนาดเล็กที่สร้างกระบวนการเรียนรู้แบบตัวต่อตัวและผสมผสานไปกับวิถีการดำเนินชีวิตได้

กรมสามัญ ได้จัดแบ่งบรรยากาศที่ดีหรือบรรยากาศ เป็น ๒ ประเภท คือ บรรยากาศที่ดีหรือบรรยากาศแบบเปิด และบรรยากาศที่ไม่ดีหรือบรรยากาศแบบปิด โดยในแต่ละประเภทมีความสำคัญ คือ [๒๒]

๑. บรรยากาศที่ดีหรือบรรยากาศแบบเปิด เป็นบรรยากาศแห่งความร่วมมือร่วมใจมีการให้เกียรติแก่กันและกัน ให้ความเชื่อถือ ไว้วางใจมีความเกรงใจ มีความพึงพอใจในการทำงาน ไม่มีการ

---

[๑๙] กรมสามัญศึกษา, **การจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่ดีในโรงเรียน**,(กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๕๓๒), หน้า ๒.

[๒๐] สุพัตรา สุภาพ, **สังคมและวัฒนธรรมไทย : ค่านิยม ครอบครัว ประเพณี,** พิมพ์ครั้งที่ ๘ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๘), หน้า ๔๐.

[๒๑] สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา,**ภาคีการเรียน: การจัดการศึกษาร่วมกันระหว่างครอบครัวสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและเครือข่าย,** พิมพ์ครั้งที่ ๑ (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๕๐), หน้า ๒๒ - ๒๓.

[๒๒] กรมสามัญศึกษา, **การจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่ดีในโรงเรียน**, หน้า ๓.

ขัดขวาง ทุกคนมีความรู้สึกความเป็นเจ้าของ มีขวัญและกำลังใจที่ดีในการทำงาน ซึ่งจัดว่าบรรยากาศประเภทนี้เป็นบรรยากาศที่พึงประสงค์

๒. บรรยากาศที่ไม่ดี หรือบรรยากาศแบบปิด เป็นบรรยากาศแบบตัวใครตัวมันขาดการให้เกียรติซึ่งกันและกัน ขาดความเกรงใจ ขาดความร่วมมือ แต่ละคนไม่พึงพอใจในงาน และสภาพของการทำงาน มีการขัดขวาง ขาดความรู้สึกในการเป็นเจ้าของร่วมกันขาดขวัญและกำลังใจในการทำงานร่วมกัน

เมื่อกล่าวถึงสถานภาพทางครอบครัว คือ พื้นฐานทางครอบครัวจะส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และพบว่า อาชีพและรายได้ของบิดามารดามีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอีกทั้งการเอาใจใส่ของผู้ปกครอง การจัดการศึกษา ก็ควรคำนึงถึงในส่วนนี้นักเรียนมาจากสภาพครอบครัวอย่างไรแล้ว ก็จะได้จัดสภาพแวดล้อมทางการเรียนให้เหมาะสม

๒. ด้านการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียน

สภาพแวดล้อมด้านการบริหาร เป็นกระบวนการที่ดำเนินการทางด้านกิจกรรมต่างๆ ในสถานศึกษาเพื่อที่จะให้การศึกษาแก่ผู้เรียนมีความรู้ มีประสบการณ์ในการเข้าร่วมกิจกรรม มีความสามารถมีทักษะวิชาชีพในการทำงานเป็นสมาชิกที่ดีตามความต้องการของสังคม

สุภัทรา ปิณฑะแพทย์ ได้กล่าวว่า สถานที่อมรมสั่งสอนและให้วิชาความรู้เพื่อดำรงชีวิต ดังนั้นการที่สถานศึกษาจะสามารถทำหน้าที่ต่าง ๆ ได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ และมีประสิทธิภาพสูงสุดได้ สถานศึกษาจะต้องจัดสิ่งต่าง ๆ ต่อไปนี้ให้มีสภาพที่เอื้อและสร้างสรรค์บรรยากาศ ให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ ตลอดถึงได้รับประสบการณ์ให้มากที่สุดคือ[๒๓]

๑. กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และการปกครอง ซึ่งโรงเรียนมุ่งหมายเพื่อฝึกหัดให้เด็กพัฒนาบุคลิกภาพ ให้สอดคล้องกับสภาพของสังคม

๒. ครูเป็นผู้ที่ส่งเสริมให้เด็กได้รับความรู้และพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ครูมีอิทธิพลต่อเด็กทั้งทางด้านการแสดงออกและจิตใจ ดังนั้นครูควรจะเป็นแม่แบบที่ดีสำหรับเด็ก

๓. กลุ่มเพื่อนร่วมโรงเรียนและร่วมชั้น มีอิทธิพลต่อการปรับตัวและการดำรงชีวิตในสังคมของโรงเรียน ซึ่งเปรียบเสมือนสังคมย่อย

๔. หลักสูตรและวิชาที่เรียน มีส่วนทำให้บุคคลได้รับการพัฒนาด้านความรู้ ความคิดและประสบการณ์

---

[๒๓] สุภัทรา ปิณฑะแพทย์, **จิตวิทยาทั่วไป แนวคิดและทฤษฎีมูลฐาน**, (กรุงเทพมหานคร : อรุการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๓๐- ๓๒.

ผกาทิพย์ เกษรากุล ได้จัดแบ่งสภาพแวดล้อมในสถาบันการศึกษาที่เป็นสิ่งเร้าให้นักศึกษาแสดงพฤติกรรม กิจกรรมหรือลักษณะที่พึงประสงค์ต่าง ๆ ออกมาแบ่งออกได้เป็น ๔ ประเภท[๒๔] คือ

๑. สภาพแวดล้อมด้านการบริหาร

๒. สภาพแวดล้อมด้านอาคารสถานที่

๓. สภาพแวดล้อมด้านการเรียนการสอน

๔. สภาพด้านแวดล้อมด้านกลุ่มเพื่อน

สรุป สภาพแวดล้อมทางการเรียน จะมีผลต่อการจัดการเรียนการสอน ตลอดจนส่งผลถึงผลสัมฤทธิ์ด้านการเรียนของนักเรียนเป็นอย่างมากในการจัดการเรียนการสอน ผู้บริหารจึงควรต้องตระหนักถึงการจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียนเป็นความสำคัญ ถ้าผู้บริหารทำความเข้าใจและจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียนให้เอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอนของผู้เรียน ก็จะช่วยส่งเสริมให้การเรียนรู้ของผู้เรียนดียิ่งขึ้น

๓. ด้านอิทธิพลของกลุ่มเพื่อน

สภาพแวดล้อมด้านกลุ่มเพื่อนมีอิทธิพลต่อนักเรียน ที่กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียน เป็นกลุ่มบุคคลที่อยู่ในวัยกำลังเจริญเติบโต ร่างกายและจิตใจมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เมื่อเข้าไปอยู่ในโรงเรียน กลุ่มเพื่อนจึงมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการทางด้านความรู้ ทัศนคติ บุคลิกภาพและคุณธรรมของนักเรียน

พูลสุข สังข์รุ่ง ได้กล่าวให้ความหมายของเพื่อนไว้ว่า เพื่อนมีอิทธิพลสูงมากในการปฏิบัติงานของบุคคลแต่ละคน คนจะมีความสุข ทำงานสำเร็จก็เพราะเพื่อนและจะไร้ความสุขและทำงานไม่ประสบผลสำเร็จก็เพราะเพื่อนมี ดังนี้ [๒๕]

๑. มีความจริงใจต่อเพื่อน ทั้งต่อหน้าลับหลัง พยายามเข้าใจปัญหาซึ่งกันและกันไม่เอาเพื่อนไปนินทาลับหลัง ไม่หลอกให้เพื่อนตายใจในการทำงานร่วมกันกับเราด้วยคำพูดยกย่องจนเกินความเป็นจริง ไม่เอาผลประโยชน์ของเพื่อนและเอาความดีความชอบของเพื่อนเป็นของตน

๒. ให้ความร่วมมือช่วยเหลือในการทำงาน ช่วยทำงานในส่วนที่รับผิดชอบ โดยไม่ชักช้าหรือถ่วงเวลา พยายามเข้าในในปัญหาเห็นว่าปัญหาของเพื่อนและของเราเป็นปัญหาเดียวกัน

---

[๒๔] ผกาทิพย์ เกษรากุล, “สภาพแวดล้อมมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒในทัศนะของนิสิต”, **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**, (สาขาบริหารการศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒประสานมิตร, ๒๔๕๕), หน้า ๑๑.

[๒๕] พูลสุข สังข์รุ่ง, **นุษยสัมพันธ์ในองค์การ,** พิมพ์ครั้งที่ ๑๐ (นนทบุรี : พิมพ์ที่บริษัท บี เค อินเตอร์ปริ้นท์ ถนนกาญจนาภิเษก อำเภอบางใหญ่ นนทบุรี, ๒๕๕๐.), หน้า ๒๑๓ - ๒๑๕.

๓. ไม่ทอดความผิดให้เพื่อน ในการทำงานร่วมกันจะต้องมีความรับผิดชอบร่วมกัน การทำงานอาจเกิดปัญหาเกิดความผิดพลาดได้ถือว่าเป็นปกติที่อาจเกิดขึ้นได้เสมอ

๔. ยอมรับในศักดิ์ศรีและให้เกียรติเพื่อนร่วมงาน ตามควรแก่ตำแหน่งและฐานะ ให้ความสำคัญแก่เพื่อนด้วยจิตใจ ในการทำงานในทุกองค์การที่จะให้เกิดความสำเร็จนั้นทำโดยการให้ความสำคัญแก่คนทุกคนในหน่วยงาน ดังนั้นเราเปิดโอกาสให้เพื่อนร่วมงานทำตามหน้าที่ให้ดีที่สุด ไม่จำเป็นไม่ควรเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ของผู้ปฏิบัติงาน และต้องทำให้ผู้ทำงานรู้สึกว่างานเสร็จได้เพราะทุกคนให้ความร่วมมือ ไม่ได้เพราะเราคนเดียวที่ทำให้งานสำเร็จ ควรยกย่องให้ความสำคัญแก่ทุกฝ่ายด้วยความจริงใจ

๕. ให้ความสนใจในตัวเพื่อนอย่างจริงใจ โดยทั่วไปและมนุษย์จะสนใจแต่เฉพาะตนเอง ไม่สนใจผู้อื่น แต่ถ้าเราต้องการมีมิตรภาพกับผู้อื่น ก็ควรเปิดฉากทักทายก่อนเป็นการแสดงตัวอย่างเปิดเผย เป็นการให้เกียรติเพื่อน ให้ความสำคัญต่อเพื่อน ทำให้เพื่อนเกิดความภาคภูมิใจโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ เพื่อนร่วมงานที่เข้ามาใหม่เราควรได้สนใจเพื่อนร่วมงานตั้งแต่สามารถจำชื่อเขาได้ จำวันเกิดของเพื่อนได้ รู้จัก สามี ภรรยา ลูก ๆ ของเขา และถามถึงบ้าง ในโอกาสอันควรสนใจในสิ่งที่เพื่อนชอบ เป็นต้น

๖. ยอมรับในความเป็นเช่นนั้นของเพื่อนคือยอมรับว่าคนแต่ละคนย่อมมีส่วนดีและส่วนเสียปะปนกันอยู่ในตัวของแต่ละคน เพียงแต่เราพยายามใช้ประโยชน์จากส่วนดีของเขาให้มากที่สุด ส่วนเสียจุดบกพร่องบางอย่างของเพื่อนนั้นไม่ใช่เรื่องใหญ่โตที่ควรจะสนใจ เราก็ไม่ควรพยายามขุดคุ้ยหาความจริงของมาให้ได้

๗. เข้าใจความต้องการและไวต่อความรู้สึกของเพื่อนร่วมงาน ไม่ดูถูกเหยียดหยามเพื่อนร่วมงาน ไม่ทำตัวเหนือกว่าเพื่อน ๆ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่เพื่อน ๆ พยายามทำตนให้เป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับ ไม่เอาเปรียบเพื่อน รู้จักยกย่องชมเชยเพื่อน สุภาพอ่อนโยน ยิ้มแย้มแจ่มใสกับเพื่อน ๆ และพร้อมให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนเพื่อนอยู่เสมอ

๘. มีความเสมอต้นเสมอปลาย ในการทำงานในองค์การเราและเพื่อนอาจมีฐานะบทบาทในองค์การแตกต่างกัน เนื่องจากหน้าที่การทำงานที่ได้รับมอบหมาย แต่การจะรักษามิตรภาพที่ดีระหว่างเราและเพื่อนได้ก็คือความเสมอต้นเสมอปลายของเรา ซึ่งจะส่งผลให้ได้รับความร่วมมืออย่างดีในการปฏิบัติงาน

๙. สนใจในสิ่งที่เพื่อนพูด และพูดในในสิ่งที่เพื่อนสนใจ ผู้พูดจะรู้สึกภาคภูมิใจ ถ้ามีคนสนใจฟังในเรื่องที่เขาพูด และยังเป็นวิธีการที่เราจะหาแนวทางในการตอบสนอง ความต้องการของผู้พูดได้ ขณะเดียวกันถ้าเราสนทนากับใครควรศึกษาว่าคู่สนทาของเรา สนใจอะไร ชอบอะไร วิธีการเหล่านี้เป็นการให้ความสำคัญต่อผู้ร่วมสนทนา และก็ให้เกิดทางรู้สึกทางบวกในการที่จะเชื่อมมิตรไมตรีกันต่อไป

๑๐. ยิ้มและมีอารมณ์ขันตามควรแก่กาลเทศะ แสดงความเป็นมิตรกับเพื่อนร่วมงานทั่วไป ไม่วางมาด แสดงทางหยิ่งยโสใส่เพื่อน

๑๑. มีมารยาทต่อเพื่อน ๆ ในการติดต่อ การสนทนา การของความรวมมือ การพบปะสังสรรค์ต่าง มีกาลเทศะในการพูดจาการแสดงตัวของเราต่อเพื่อน ๆ โดยเฉพาะกับเพื่อนที่อยู่ในฐานะบทบาทแตกต่าง

๑๒. ให้ความรัก และความเคารพนับถือในความคิด การกระทำ คำพูดของเพื่อนไม่แสดงความก้าวร้าว ความเหนือกว่าต่อเพื่อน ๆ

๑๓. มีคุณธรรมในการติดต่อสัมพันธ์กับเพื่อน เช่น การมีเมตตา กรุณา เห็นอกเห็นใจ การให้ความช่วยเหลือ ไม่อิจฉาริษยาเพื่อน เป็นต้น

๑๔. มีความซื่อสัตย์ต่อเพื่อน

สรุปได้ว่า อิทธิพลของกลุ่มเพื่อนมีบทบาทสำคัญต่อพฤติกรรมต่าง ๆ อย่างมากถ้าเพื่อนดีก็พาไปในทางที่ดี ถ้าเพื่อนไม่ดีก็นำพาสู่ทางที่เสื่อมเสียทุกเวลาเพราะเพื่อนอยู่ในวัยเดียวกันมีทั้งเพื่อนที่พฤติกรรมการชักชวนไปทำในสิ่งที่ดีและไม่ดี ที่มีอิทธิพลต่อการกระทำให้เกิดความรู้สึกนึกคิดหรือเจตคติต่าง ๆ ได้

๔. ด้านอิทธิพลของสื่อ

ปัจจุบันไม่อาจจะปฏิเสธได้ว่าเด็กและเยาวชนไทยมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาทางด้านความคิดและทางร่างกายที่รวดเร็วมากขึ้นกว่าในอดีต ด้วยกระแสความเจริญของโลก และเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ที่สามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่างๆ เปิดกว้าง และไร้ขีดจำกัด ทำให้สื่อต่างๆ เข้ามามีบทบาทอย่างมากต่อกระบวนการเรียนรู้ ความคิดเห็น เจตคติ ตลอดจนพฤติกรรม ของเด็กและเยาวชนไทย

สุชา จันทน์เอม กล่าวว่า อิทธิพลของสื่อรายการโทรทัศน์ต่อเยาวชน (วัยรุ่น) ปัจจุบันว่ารายการโทรทัศน์ได้รับความสนใจจากเด็กและเยาวชนในระดับค่อนข้างสูงในทุกระดับครอบครัวสื่อทางเลือกอื่นมากกว่าแต่ก่อนก็ตาม เหตุผลหนึ่งเพราะตัวรายการเองก็พยายามที่จะพัฒนาให้รายการของตน มีความน่าสนใจ มีความดึงดูดใจ นำเสนอสาระแบบใหม่ที่ไม่เคยนำเสนอมากก่อน นำเสนอเรื่องใกล้ตัว ในชีวิตประจำวันที่เราอาจมองข้ามไปมา ปัดฝุ่นเสียใหม่ จัดระบบการนำเสนอที่ทันสมัย เข้าใจง่าย มีภาพประกอบ ใช้กราฟฟิก ทำให้ได้รับความสนใจมากขึ้นเป็นที่นิยมของวัยรุ่น เป็นรายการเกี่ยวกับสาระบันเทิงสมัยใหม่ ที่มีการนำเสนอแบบเข้าใจง่าย เป็นเรื่องใกล้ ๆ ตัว สนุกสนาน ไม่เครียด มีสาระแบบผสมผสานคติสอนใจในเรื่องต่างๆไว้ด้วย ตัวชูโรงของรายการมัดจะมีพิธีกรที่เป็นที่รู้จักเป็นที่เชื่อถือ ถ้าเป็นพิธีกร ที่เป็นดารา นักร้อง ดีเจ ที่มีชื่อเสียง ก็จะเป็นที่ได้รับความสนใจ มากขึ้น โดยที่เด็ก ๆ

ใช้เวลาส่วนใหญ่กับการรับชมโทรทัศน์ควบคู่ไปกับการได้อยู่กับคนในครอบครัว เพราะเวลาที่รายการจะนำเสนอนั้นมักเป็นเวลา วันที่สบาย ๆ ได้พักผ่อนของคนในครอบครัวด้วย เนื้อหาสาระเป็นความบันเทิงที่สามารถรับชมได้ทุกเพศ ทุกวัย ไม่จำกัด เสนอให้ผู้ชมได้เกิดความสนใจและสนใจต่อเนื่องด้วย รายการประเภทนี้จึงได้รับความนิยมเป็นอันมาก เยาวชนมักเลียนแบบแฟชั่น การแต่งกาย ทรงผม เครื่องประดับ รวมทั้งพฤติกรรมทั้งดี ไม่ดีจากพิธีกรและแขกรับเชิญ โดยมากเป็นดารา นักร้อง ที่เป็นที่รู้จักในสังคมอยู่แล้ว และที่น่าเป็นห่วงมากในปัจจุบันคือ การตามแฟชั่นจากต่างประเทศของวัยรุ่นจนกลืนวัฒนธรรม การแต่งกาย ขนบธรรมเนียมอันดีงามของประเทศเราไปกลายเป็นความคิด ค่านิยม การแต่งกาย แฟชั่น ภาษาของชาติอื่นไป[๒๖]

ณัฐรดา ศิลป์อุดม กล่าวว่า อิทธิพลของสื่อรายการโทรทัศน์ที่มีต่อเยาวชนเกิดขึ้นมาจากปัจจัยหลักหลาย ๆ อย่างเสรีภาพในการนำเสนอข้อมูลที่มีมากจนเกินไป รูปแบบรายการโทรทัศน์ขาดความเหมาะสมต่อเยาวชน สถานบันครอบครัว สถานศึกษา ภาครัฐและเอกชนยังขาดการกำหนดแนวทางที่ถูกต้องให้กับเยาวชนในการรับชมรายการโทรทัศน์การขาดจริยธรรมของผู้ผลิตรายการ และเกิดการลอกเลียนแบบพฤติกรรมที่ผิด ๆ ของเยาวชนจากการรับชมรายการโทรทัศน์ จากปัจจัยหลาย ๆ อย่าง ที่เกิดขึ้นจึงนำไปสู่ปัญหาหลัก คือ พฤติกรรมการลอกเลียนแบบของเยาวชน เช่น พฤติกรรมการเสพอบายมุข การใช้คำหยาบคาย และการแต่งกายที่ไม่สุภาพขัดต่อวัฒนธรรมไทย[๒๗]

พันธ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา ได้กล่าวถึง บทบาทของสื่อในสังคมไทยที่มีอิทธิพล ต่อเด็กเยาวชนและครอบครัว สามารถแบ่งสื่อได้ดังนี้[๒๘]

๑. เด็กกับโทรทัศน์ สื่อโทรทัศน์และภาพยนตร์ เป็นสื่อที่มีอิทธิพลต่อเด็ก สามารถสื่อได้ทั้งภาพและเสียง เข้าถึงเด็กได้อย่างลึกซึ้งกว้างขวางและต่อเนื่อง ปัจจุบัน มีผู้ผลิตรายการขาดความระมัดระวังในการใช้ภาษาที่ไม่เหมาะสม นำเสนอสิ่งส่งเสริมให้เกิดค่านิยมฟุ้งเฟ้อเพราะอยากเลียนแบบ “ต้นฉบับ” ทางสังคม เช่น นักแสดง ศิลปิน ฯลฯ นำเสนอการต่อสู้โดยใช้อาวุธและความรุนแรงเข้าห่ำหั่นกัน รวมภาพการฆาตรกรรมและสภาพของเหยื่อในรูปแบบต่าง ๆ สารจากสื่อเหล่านี้ถูกซึมซับเข้าไปฝังในสมองของเด็กกลายเป็นเครื่องมือและวิธีการส่งเสริมความรุนแรงได้

๒. เด็กกับเกมคอมพิวเตอร์ เกมคอมพิวเตอร์ที่ได้รับความนิยมสูงมักเป็นเกมที่เด็กต้องตกอยู่ในสภาวะที่มีการแข่งขัน ต้องใช้ความเร็ว ไม่ต้องใช้สมองมากนักและบางครั้งการที่ผู้เล่นกระทำอาชญากรรม

---

[๒๖] สุชา จันทน์เอม, **จิตวิทยาวัยรุ่น,** กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๐), หน้า ๖๕ - ๖๗.

[๒๗] ณัฐรดา ศิลป์อุดม, **ปฏิกิริยาของเยาวชนต่อรายการโทรทัศน์.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.crs.mahidol.ac.th/news/minithesis/ [๑๖ ธ.ค. ๒๕๖๐].

[๒๘] พันธ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา, **สื่อในสังคมไทยต่อสุขภาวะและสิทธิมนุษยชนของเด็ก เยาวชน.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.archanwell.org [๑๖ ธ.ค. ๒๕๖๐].

บางอย่างเช่น โจรกรรม ล่วงละเมิดทางเพศและฆาตกรรม เพื่อให้ได้มาซึ่งคะแนน รางวัล และการเป็นผู้ชนะ รวมทั้งความยินดีในสภาพความพ่ายแพ้และความเสียหายของเหยื่อในรูปแบบต่าง ๆ ถูกซึมซับเข้าไปแฝงฝังในสมองของเด็ก เยาวชน อาจส่งผลให้เกิดการพัฒนาการที่ไม่สมวัย ทั้งสติปัญญา อารมณ์ และจิตใจ ซึ่งนำไปสู่ปัญหาร้ายแรงอื่น ๆ ได้ เช่น ยาเสพติด ความรุนแรง จำเป็นต้องศึกษาและติดตามผลกระทบจากการเสพเกมคอมพิวเตอร์ของเยาวชนในประเทศไทย เพื่อนำไปสู่การพัฒนาและหามาตรการในการปกป้องคุ้มครองเด็กจากข้อมูลข่าวสารและวัสดุที่เป็นอันตรายต่อสุขภาวะ

๓. เด็กกับอินเตอร์เน็ต สื่ออินเตอร์เน็ตนับว่าเป็นสื่ออิเลคทรอนิคส์สมัยใหม่ที่มีบทบาทสำคัญทางการสื่อสาร ที่ช่วยให้ประชาชนสามารถค้นหาข้อมูลได้ในทุกเรื่อง ผ่านทางเว็บไซต์ ซึ่งมีมากมายกว่า ๑,๐๐ ล้านเว็บไซต์ทั่วโลก ทำให้เด็กและเยาวชนสามารถเข้าถึงสื่อเหล่านี้ได้ง่าย โดยอาจใช้บริการของร้านอินเตอร์เน็ตคาเฟ่ทั่วไป หรือในที่พักอาศัยเอง ซึ่งการเผยแพร่ข้อมูลผ่านสื่ออินเตอร์เน็ตก็มีทั้งที่เหมาะสมหรือและไม่เหมาะสม จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีมาตรการเข้ามาควบคุมเว็บไซต์ที่มีเนื้อหาที่ไม่เหมาะสม เหล่านี้ อีกทั้งผู้ปกครองเองก็ควรสอดส่องและแนะนำหรือให้ความรู้แก่เด็กเพื่อให้เด็กมีวิจารณ์ในการเลือกรับสื่อ

๔. เด็กกับสื่อสิ่งพิมพ์ ในยุคสมัยที่สื่ออิเล็กทรอนิกส์มีอิทธิพลในการเข้าถึงและเป็นแหล่งสำคัญในการเรียนรู้ทางสังคมของเด็กและเยาวชน กระนั้น สื่อสิ่งพิมพ์ก็มิได้หยุดนิ่งให้ตัวเองถูกละเลย กลับเติบโตและปรับเปลี่ยนตนเองอย่างมีชีวิตชีวา สร้างลักษณะเฉพาะขึ้นมาเพื่อจับ “กลุ่มเป้าหมาย” ได้เหนียวแน่นขึ้น เช่น การ์ตูน นิตยสารบันเทิงรายสัปดาห์ นิตยสารเฉพาะกิจ ฯลฯ ขณะเดียวกันสื่อสิ่งพิมพ์สาธารณะอย่างหนังสือพิมพ์รายวันเองก็ปรับเนื้อหาสาระจนครอบคลุมทุกวัย แม้ปัจจุบันยังไม่มีการศึกษาถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการเสพข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ จากสื่อสิ่งพิมพ์ของเด็กและเยาวชน ซึ่งยังไม่มีวุฒิภาวะมากพอที่จะเลือกสัมผัส หรือแยกแยะคุณค่าของเนื้อหาสาระได้ด้วยตนเองอย่างชัดเจน ก็คาดการณ์ได้ว่าผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการนำเสนอที่ไม่เหมาะสมและไม่มีคุณภาพอีกไม่นานย่อมสร้างผลกระทบ สะสมความรุนแรง ยากที่จะประเมินค่าได้ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาและติดตามผลกระทบในเรื่องนี้ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาแนวทางและมาตรการในการปกป้องคุ้มครองเด็กจากข้อมูลข่าวสารที่ไม่เหมาะสม

บทสรุป

สถานภาพของสื่อปัจจุบันนี้ อิทธิพลการสื่อสารทุก ๆ ด้าน ทั้งสิ่งพิมพ์ โทรทัศน์ สิ่งแวดล้อมทางครอบครัว และอิทธิพลของเพื่อนและอินเทอร์เน็ต แพร่ขยายไปในสังคม โดยเฉพาะเยาวชนไทยที่กำลังอยู่ในวัยเรียน สื่อเหล่านี้มีอิทธิพลและมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของเยาวชน และก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคมอย่างเห็นได้ชัดเจน อย่างไรก็ตาม อิทธิพลของสื่อจะมีบทบาทมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับ

ปริมาณของผู้รับสาร และภูมิคุ้มกันจากครอบครัว และการกล่อมเกลาสังคมของสื่อในปัจจุบัน อิทธิพลของสื่อ ดังกล่าวก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านปัจเจกชน และสังคม โดยเฉพาะถ้าสังคม ตระหนักถึงอนาคตของชาติและการพัฒนาประเทศแล้ว ต้องร่วมกันผลิตสื่อการส่งเสริมคุณธรรมสำหรับเยาวชนให้มากขึ้น เพื่อสร้างคมแห่งสันติธรรมและสันติสุข

เอกสารอ้างอิง

กรมวิชาการ. **การส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมสำหรับนักเรียน.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๕.

กรมสามัญศึกษา. **การจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่ดีในโรงเรียน**. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., ๒๕๓๒.

ดวงเดือน พันธุมนาวิน. **พฤติกรรมศาสตร์ และจิตวิทยาภาษา.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๔.

บุญมี แท่นแก้ว. **จริยศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐.

ประภาศรี สีหอำไพ. **พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๔๔๓.

ผกาทิพย์ เกษรากุล. “สภาพแวดล้อมมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒในทัศนะของนิสิต”. **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**. (สาขาบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๔๕๕.

พุทธทาสภิกขุ, **คุณธรรมสำหรับประชาชน.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมศาสนา, ๒๕๐๕.

————-. **คุณธรรมสำหรับครู.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๗.

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๒๘.

พูลสุข สังข์รุ่ง. **มนุษยสัมพันธ์ในองค์การ,**พิมพ์ครั้งที่ ๑๐ นนทบุรี : พิมพ์ที่บริษัท บี เค อินเตอร์ปริ้นท์ ถนนกาญจนาภิเษก อำเภอบางใหญ่ นนทบุรี, ๒๕๕๐.

ไพฑูรย์ สินลารัตน์. **ความรู้คู่คุณธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

วิทวัฒน์ ขัตติยะมาน, **เอกสารประกอบการสอนวิชาคุณลักษณะและจรรยาบรรณครู.** (ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๙.

สาโรช บัวศรี. **ปรัชญาการศึกษาไทย.** กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๘.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. **ภาคีการเรียน: การจัดการศึกษาร่วมกันระหว่างครอบครัวสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและเครือข่าย.** พิมพ์ครั้งที่ ๑ กรุงเทพมหานคร: บริษัทพริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๕๐.

สุชา จันทน์เอม, **จิตวิทยาวัยรุ่น,** กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๐.

สุพัตรา สุภาพ. **สังคมและวัฒนธรรมไทย : ค่านิยม ครอบครัว และประเพณี.** พิมพ์ครั้งที่ ๘ กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๘.

สุภัทรา ปิณฑะแพทย์. **จิตวิทยาทั่วไป แนวคิดและทฤษฎีมูลฐาน**. กรุงเทพมหานคร : อรุการพิมพ์, ๒๕๔๓.

เสรี วงษ์มณฑา. **คณะอนุกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ**, ๒๕๔๔.

อานันท์ปันยารชุน. **การศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม**. กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการพัฒนาการศึกษาอบรมและเลี้ยงดูเด็ก, ๒๕๓๕.

พระนิยม ชุตินฺธโร: “ศึกษาบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารครูและผู้ปกครองกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนากรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** (สาขาวิชาการบริหารการศึกษา), บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระดาว วิชิตมาโร (ไชยมุงคุณ), “ความพึงพอใจของนักศึกษาต่อสภาพแวดล้อมคณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** (สาขาวิชาการบริหารการศึกษา), บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พันธ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา, **สื่อในสังคมไทยต่อสุขภาวะและสิทธิมนุษยชนของเด็ก เยาวชน.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.archanwell.org [๑๖ ธ.ค. ๒๕๖๐].

ณัฐรดา ศิลป์อุดม, **ปฏิกิริยาของเยาวชนต่อรายการโทรทัศน์.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.crs.mahidol.ac.th/news/minithesis/ [๑๖ ธ.ค. ๒๕๖๐].